

## **Petitie voor voedselsoevereiniteit en klimaatrechtvaardigheid**

### **- Analyse en voorstellen om de ‘vergeten’ voedsel-, energie- en klimaatcrises aan te pakken**

*Opgesteld in oktober 2011, update april 2019, ondertekenaars per augustus 2019. U kunt deze petitie ondersteunen door een mail aan [guusgeurts@yahoo.com](mailto:guusgeurts@yahoo.com). Alvast bedankt daarvoor!*

In dit document doen wij voorstellen voor een rechtvaardiger handels-, landbouw-, klimaat- en energiebeleid. Wij deden dit in 2011 omdat destijds cruciale beslissingen genomen werden over de voorziening in basisbehoeften en de toekomst van onze planeet. Zo werd de VN-klimaatop in Durban Zuid-Afrika gehouden van 28 november t/m 9 december 2011 en was er een ministeriële WTO-top in Genève van 15 t/m 17 december. Ook stond het thema voedsel op de agenda van de G20 op 3 en 4 november, en werd er vanaf 12 oktober gesproken over de voorstellen voor een nieuw Europees gemeenschappelijk landbouwbeleid, wat ging gelden voor de periode van 2014 tot 2020.

Daarbij hebben het voorkomen van een desastreuze klimaatverandering, de bescherming van het recht op voedsel en het recht op levensonderhoud van boeren, herders en inheemse volkeren, alles te maken met de politieke keuze voor concurrentie op de wereldmarkt binnen de WTO en andere vrijhandelsverdragen.

*Update april 2019: ondanks dat er vorderingen zijn gemaakt op klimaatgebied zoals tijdens de klimaatop in Parijs in 2015, is de urgentie van deze voorstellen nog even groot als in 2011. Ook nu wordt er onderhandeld over een nieuw Europees gemeenschappelijk landbouwbeleid, die gaat gelden vanaf 2021 tot 2027.*

#### Daarom zeggen wij NEE tegen:

- De EU-handelsstrategiën *Trade, Growth and World Affairs (2010)* en *Trade for all (2015)*<sup>1</sup>. Deze – voor het publiek onbekende – strategien lijken geschreven om de winsten van Europese multinationals te maximaliseren, maar leiden tot een sociale en milieucatastrofe binnen en buiten de EU. Binnen deze strategien worden toegang tot markten en grondstoffen buiten Europa als ‘grondrechten’ beschouwd en herleven koloniale tijden. Daarbij leidt de politieke keuze voor concurrentie op de wereldmarkt ertoe dat effectief Europees beleid binnen andere beleidsterreinen – zoals landbouw, klimaat, energie en biodiversiteit – onmogelijk wordt gemaakt. Iedere milieu-maatregel verzwakt dan namelijk de internationale concurrentiepositie.
- De liberalisering van de handel in landbouwproducten; een politieke keuze die (pas) zo’n 25 (WTO en EU) tot 30 jaar (Wereldbank, IMF) geleden gemaakt is. Daarvoor realiseerde politici zich wel dat landbouw en vrijhandel niet samengaan, omdat boeren alleen duurzaam kunnen produceren voor een kostendekkende prijs. Dit is onmogelijk zonder regulering van de markt.
- Deze vrijhandelsakkoorden omdat deze ook leiden tot toegang tot - en voortdurende uitputting van natuurlijke hulpbronnen (in ontwikkelingslanden) zoals land, water, mineralen en energie om luxeproducten te produceren voor de happy few met koopkracht, in plaats van de voorziening in basisbehoeften voor iedereen, nu en in de toekomst.
- Misleidende ‘oplossingen’ zoals zelfregulering – met vrijwillige en weinigzeggende criteria – door het bedrijfsleven (b.v. binnen ronde tafels voor soja en palmolie) in plaats van bindende sociale en milieuwetgeving, bescherming van mensenrechten en marktregulering.
- Onrechtvaardige en ineffectieve ‘klimaatoplossingen’ als het CO2-emissiehandel, biobrandstoffen, boomplantages in ontwikkelingslanden en het *Clean Development*

*Mechanism*, waarmee ontwikkelde landen hun verantwoordelijkheid om hun energieverbruik drastisch te verminderen ontlopen.

Binnen het Parijs-klimaatakkoord uit 2015 is afgesproken dat de temperatuur maximaal mag stijgen met 2 °C en liefst 1,5 °C. Maar deze doelstelling gaat niet gepaard met bindende maatregelen. Volgens het IPCC kan de temperatuur in 2100 stijgen van 0,3 tot 4,8 °C, afhankelijk van al dan niet voldoende effectief ingrijpen. Een stijging van 1,5 tot 2 °C kan echter al leiden tot een onomkeerbare situatie.<sup>2</sup> Kleinschalige boeren in ontwikkelingslanden krijgen al te maken met grootste negatieve gevolgen van deze klimaatverandering. Een deel van hen wordt ook nog van hun land verjaagd door dit soort 'klimaat-maatregelen', waarmee ontwikkelde landen hun verantwoordelijkheid ontlopen.

Tot nu toe hadden argumenten voor een politieke verandering die tot een ecologisch verantwoorde en sociaal rechtvaardige toekomst voor een ieder zouden kunnen leiden, weinig tot geen effect. De lobbymacht van grote multinationale bedrijven op de (inter)nationale overheden is te groot, de moed van politici om te ver af te wijken van *Business as Usual* is te klein, en het geloof in de neoliberale 'wereldreligie' is onaangetast ondanks de economische, sociale en ecologische crises waar we midden in zitten. We doen echter een dringend beroep op u om de zaken goedschiks aan te pakken nu het nog kan binnen het klimaatbeleid, de noodzakelijke regulering van de wereldhandel en het Europese landbouwbeleid.

Wij stellen voor dat de Nederlandse regering haar inzet - binnen de EU - als volgt wijzigt:

#### **Voedselsoevereiniteit binnen landbouw- en handelsbeleid:**

- Binnen de WTO zijn de eerder jaren voortslepende onderhandelingen in de *Doha Development Round* gelukkig afgebroken, maar is er nog geen sprake van effectief *eerlijk* handelsbeleid. Zo dient het *Agreement on Agriculture* over vrijhandel in de landbouw drastisch hervormd te worden, zodat voedselsoevereiniteit en respect voor mensenrechten maatgevend worden<sup>3</sup> (zie hierna bij *GLB voor de specifieke maatregelen*).
- Europa stopt met opdringen van de liberalisering van de landbouw binnen bilaterale en regionale handelsverdragen met de armste ontwikkelingslanden, zoals de *Economic Partnership Agreements* met de Europese oud-koloniën de zogenaamde ACP-landen.
- Ontwikkelingslanden mogen zo snel mogelijk hun importheffingen verhogen om zodoende hun voedselproductie via eigen boeren te beschermen. De Wereldbank en het IMF schrappen deze eisen tot liberalisering uit hun 'hervormingsprogramma's'.
- Handelsverdragen en het Europese Gemeenschappelijk LandbouwBeleid (GLB) voor de periode 2021 – 2027, worden dusdanig hervormd dat Europa zoveel mogelijk zelfvoorzienend wordt op gebied van voedsel, veevoer, hout, textiel en energie. Dat kan via:
  - Importheffingen en productiebeheersing worden behouden of ingevoerd voor alle landbouwproducten zodat boeren kostendekkend betaald krijgen, en alle handelsversturende inkomens- en exportsubsidies kunnen worden afgeschaft.
  - Zo wordt – ook verkapte – dumping in ontwikkelingslanden voorkomen én kunnen Europese boeren de alternatieven produceren voor producten (als soja, palmolie) die nu nog worden ingevoerd en leiden tot grote sociale- en ecologische problemen in het mondiale Zuiden.
  - Gecombineerd met hogere milieu- en dierenwelzijneisen aan boeren én Europese ecotaxen, zal dit leiden tot een internalisering van alle kosten in de prijs aan de consument.
  - De € 25 miljard die zo wordt bespaard op het GLB<sup>4</sup> wordt ingezet voor stimulering van agroecologische, regionale landbouw en verwerking, korte ketens tussen boer en

- consument, voor verhoging van organische stof in de bodem, en voor gedecentraliseerde duurzame energieopwekking in Europa en in ontwikkelingslanden.
- Europese bedrijven en beleggingsfondsen wordt verboden land op te kopen in ontwikkelingslanden, om zo de Europese bijdrage aan de huidige *landgrab* te stoppen.
  - Een hernieuwde EU-handelsstrategie moet leiden tot eerlijke handel met ontwikkelingslanden, een meer zelfvoorzienend Europa, een kringlooeconomie met een drastisch lager energieverbruik en meer werkgelegenheid. Ontwikkelingslanden krijgen dan een groot deel van hun markten en natuurlijke hulpbronnen terug voor hun eigen ontwikkeling, in een door henzelf gekozen tempo.

### **Klimaatrechtvaardigheid en energiezekerheid:**

- De EU brengt het gebruik van fossiele brandstoffen en de uitstoot van broeikassen t.o.v. 1990 met 50% terug voor 2017 (*nu 2020*). Dit komt overeen met de voorstellen binnen de internationale ‘Overeenkomst van het volk’, opgesteld in 2010 in Bolivia.<sup>5</sup> Hiertoe worden de volgende maatregelen genomen:
  - o het *Clean Development Mechanism* en CO2-emissiehandel worden afgeschaft;
  - o de Europese ecotaxen op fossiele brandstoffen worden drastisch verhoogd (en de belasting op arbeid wordt verlaagd), dit kan ook in de vorm van een CO2-tax;<sup>6</sup>
  - o de subsidies op fossiele brandstoffen worden afgeschaft (in NL € 7,6 miljard per jaar<sup>7</sup>);
  - o er gaat geen overheidsgeld meer naar aanleg van snelwegen, zeehavens en vliegvelden;
  - o de overheidsinvesteringen in het openbaar vervoer worden sterk uitgebreid;
  - o ook de zeevaart en luchtvaart krijgen te maken met drastische reductieverplichtingen voor hun uitstoot van broeikasgassen;
  - o invoering van een *feed-in-tarief* systeem (Duits model) in Nederland (en andere lidstaten), om decentrale duurzame elektriciteitsproductie met kostendekkende prijzen te stimuleren;
  - o de bouw van Nederlandse (en Europese) kolencentrales wordt gestaakt, de al in werking zijnde kolencentrales worden zo snel mogelijk (uiterlijk in 2020) gesloten;
  - o er komt een Europees importverbod op olie(producten) afkomstig van teerzanden;
  - o 50 tot 75% van de mondiale uitstoot van broeikasgassen kan worden voorkomen of vastgelegd door: het organische stofgehalte in landbouwgronden te verhogen, de intensieve veehouderij te beëindigen en over te gaan naar gemengde bedrijven, over te gaan naar geregionaliseerde voedselproductie, en door ontbossing en natuurvernietiging voor aanleg van plantages van exportgewassen en veeranches te stoppen.<sup>8</sup>
  - o de Europese biobrandstoffenrichtlijn (10% biobrandstof in 2020) wordt afgeschaft, tevens wordt de import van biobrandstoffen uit ontwikkelingslanden verboden.

### **Stoppen van de Nederlandse en Europese schending van mensenrechten en een einde aan *green washing*:**

- Er wordt een parlementaire enquête (of onderzoek) uitgevoerd naar de huidige en toekomstige schending van mensenrechten als gevolg van het afsluiten van bilaterale- en regionale vrijhandelsverdragen, de WTO-verdragen, en de programma's van Wereldbank en IMF. Dit betreft met name het recht op voedsel, water en levensonderhoud. Nederland en de EU passen deze verdragen zo aan dat mensenrechtenschendingen niet langer voorkomen.
- Idem voor de mogelijke negatieve effecten van Nederlands en Europees klimaatbeleid in *the Global South*.

- Multinationals die via winning van grondstoffen, productie, import of handel bijdragen aan mensenrechtenschendingen in landen buiten Europa, worden hiervoor strafrechtelijk aansprakelijk gesteld, in het land van herkomst en/of het land waar het misdrijf is begaan. Dit kan via een bindend VN-verdrag over mensenrechten en bedrijfsleven waarover sinds 2014 wordt onderhandeld.<sup>9</sup>
- *Specifieke eis aan maatschappelijke organisaties:* Het Wereldnatuurfonds en Solidaridad trekken zich terug uit de *Round Table on Responsible Soy* en *Roundtable on Sustainable Palm Oil*.
- De Nederlandse overheid stopt de subsidiering aan genoemde *greenwash*-platforms. Ook de €100 miljoen aan overheidssubsidies aan het Initiatief Duurzame Handel worden drastisch teruggebracht en de programma's op gebied van soja, palmolie, suikerriet, tropisch hout en kweekvis worden gestaakt. Grootschalige import van deze producten is niet duurzaam mogelijk<sup>10</sup>, en de IDH geeft importerende bedrijven onterecht een groen imago met belastinggeld.
- Om het huidige misbruik door het bedrijfsleven van de term 'duurzaam' te voorkomen wordt via een brede maatschappelijke discussie vastgesteld welke (bindende) criteria hiervoor gelden. Deze criteria gelden ook voor alle aankopen door de nationale, provinciale en lokale overheid.  
Enkele suggesties: geen (indirecte) schending van mensenrechten, sluitende kringlopen van mineralen en zoet water, geen natuurvernietiging en geen verdrijving van boeren, herders en inheemse volkeren van hun land – inclusief door indirecte verandering van landgebruik, zo min mogelijk gebruik van fossiele brandstoffen, geen genetische manipulatie, respect voor het soorteigen gedrag van dieren in de veehouderij, en een zo laag mogelijke ecologische voetafdruk.

#### Voordelen van deze voorstellen

Door een veel meer zelfvoorzienend Europa (voedsel, veevoer, energie, hout en textiel), krijgen boeren in ontwikkelingslanden hun lokale markten en natuurlijke hulpbronnen terug voor hun eigen voedselproductie en levensonderhoud. De noodzaak om naar sloppenwijken of naar het Westen te migreren zal hierdoor afnemen. Deze grotere Europese zelfvoorziening en een drastische Europese energiebesparing, bieden ook de beste waarborg op toekomstige Europese voedsel- en energiezekerheid, biedt boeren in Noord en Zuid kostendeckende prijzen en consumenten eerlijke prijzen voor rechtvaardige en ecologische producten. Het levert ook veel nieuwe banen op in de (regionale) verwerkende industrie en handel. Kringlopen van steeds schaarser worden mineralen en zoet water worden gesloten, de Europese bijdrage aan klimaatverandering neemt drastisch af, de Europese bijdrage aan natuurvernietiging in ontwikkelingslanden wordt gestopt, en het Europese landbouwbudget wordt veel effectiever ingezet. Maar vooral: Europa neemt haar verantwoordelijkheid en maakt zoveel mogelijk een einde aan het schenden van de mensenrechten op voedsel, water en levensonderhoud van mensen binnen en buiten Europa.

Deze voorstellen worden ondersteund door de volgende 41 maatsch.organisaties en bedrijven:

- Amsterdams Vredescafé
- ASEED Europe - Action for Solidarity, Equality, Environment, and Diversity Europe
- Atlantis Handelshuis BV/ St. Helderse Hallen
- Bangsa Adat Alifuru
- Behoud de Parel (Noord-Limburg)
- CIMI, Cigla for Indigenous Missionary Council, Brazilië
- Climate Justice Action Nederland
- Congregatie Zusters van Liefde, Schijndel
- Corporate Europe Observatory
- EVS - EcoVrede
- Free West Papua Campaign (NL)
- Front Siwa Lima
- Fund Rescue Maluku Sekarang
- Gifsoja.nl
- Haagse Mug
- Indigenous Movement
- Kollektief Rampenplan
- Leef op Safe Horst aan de Maas
- Museum Maluka (MuMa), Utrecht
- Nederlandse Provincie van de Zusters van de Sociëteit van Jezus, Maria en Jozef
- Nieuw Nederland (politieke partij)
- NVLV – Netwerk Vitale Landbouw en Voeding
- Radio Siwa Lima
- Society "Sustainable development", Azerbeidzjan
- SP - Werkgroep Land- en Tuinbouw Noord-Limburg
- stichting Samenwerkingsverband Hoogland Indianen (SHI)
- Stichting Aarde
- Stichting Leven met de Aarde
- Stichting Nusa AlifURU
- Stichting Oyugis Integrated Project, Nederland
- Supermacht.nl
- S.V.D.; Missionarissen van het Goddelijk Woord in Nederland en België
- Vasten voor Vrede, België
- Voetprint Cooking
- Wij stoppen steenkool
- Werkgroep Gerechtigheid en Vrede van de Missionarissen van Afrika
- Werkgroep Openheid naar de wereld, van de Zusters Franciscanessen van Etten
- WILPF Nederland - Women's International League for Peace and Freedom
- Wolverlei geitenhouderij
- Young & Fair
- Zonnehoeve Ing. P.M.A. van IJzendoorn MEd

Deze voorstellen worden ondersteund door de volgende 271 burgers in binnen- en buitenland (met eerst het supportteam, de (28) vasters en/of sprekers op Wereldvoedseldag 16 oktober 2011):

Alowieke van Beusekom	Hugo Beunder	Marianne Juffermans
seMUel Sahureka	Conny Bergé	Tracy Worcester, Engeland, documentaire- maakster <i>Pig Business</i>
Co van Melle, <i>arts</i>	Wilbrord Braakman	
Thomas Reineke	Linda Coenen	Sophie Schaffernicht, Oostenrijk
Biju Negi, India	Paul Hendriksen	
Riky Schut-Hakvoort	Francine Thielen	Scott Cetie, Duitsland
Lies Visscher	Jan Juffermans, <i>Voor Mondiale Duurzaamheid</i>	Kirsten Smallenberg
		Jan Assies

Edwin Cornelissen	Annelies Schorpion, België	Lucija Talijancic, Kroatië
Niels Gorisse	Jaya Mishra, India	Pelle Berting
Irma Beusink	Paul Connor, Australië	Hugo Klip
Jan Schut	Karen Eliot	Anton van Alebeek
Zr. Margreet van Wijk	Dante Ryel, Canada	Baba Conteh, Zwitserland
Trees Daverveld	Sara Svensson, Zweden	Iris van Alebeek
Jan Willem van Leenhoff	Modroocka Klimova	Kartini Le Grand
Klaas Strooker	Daria De	Greet Goverde
Rix Kijne	Małgorzata Bortko, Polen	Nico Schoen
Renu Thakur, India	Marek Griks	Jan Janssen
Oridek Ap	Wiebe de Boer	Michael van Rengs
Guus Geurts	Pieter Jansen	Jacques Kelleners
<u>Overige ondersteuners:</u>	Didi Van Dijk	Bart Visscher
Lou Keune	Varpu Sairinen	Jelle de Groot
Hay Coenen	Kushal Neogy, India	Çağdaş Öğüt
Paulina Lovo	Elvira Helena Brock Mendoza	Jean Armand Bokally, Kameroen
Lily Marlene	Hylke Sierksma	Loes Berkhout
Eelco Fortuijn	Marc van der Sterren	Job van Weelden
Bart van Baardwijk	Liza Hirschegger	Ian Wagenhuis
Jayakumar Chelaton, India	Paulus Benny Bernady, Indonesië	Lin Tabak
David Sánchez Carpio, Spanje	Petra Lala	Rozi Konjo, Ethiopië
Laís Lima, Brazilië	Paul Geurts	Eddy Lerou
Rashmi Painuly, India	Senada Rougoor-Mahalbasic	Ammy Langenbach
Luka van Tudor	Karlijn Dijkgraaf	Monique Veenstra
Michal Zareba	Jan Dijkgraaf	Theo Weenink
Krishan Kalsi, India	Joris Heylen, België	Alec Boswijk

Brenda Strooker	Patricia Bergink	Luc Vankrunkelsven, <i>Wervel</i> , België
Irmi Salzer, Oostenrijk	Cokky Klein Hofmeijer	Els van Dongen
Pankaj Bhuskan, India	Sibe Jan Kramer	Lucas Buur
Stephan Eshuis	Mariana Cristova, Bulgarije	A. Matahelumual
To Elting	Marja van Hedel	Gerard Floor
Zr. Ancilla Martens	Esin Candan, Turkije	Jacob M. Sahureka
Zr. Jacoba de Ceuster	Carolien van de Stadt-Sabel	Jacqueline Vorst Benghazi
Zr. Augustina Bastiaansen	Niels Hollenbeek Brouwer	Benjamin Pessy
Zr. Jean-Marie Verhulst	Erna Klaasse-vanMaaren	Dirk Hart
Netty Sanchez	Joke Coldenhoff	Naomi Sahureka
Rentia Krijnen	Antonis Koul, Griekenland	Mireille van Hout
Pablo Eppelin	Cevher Demir, Turkije	Milly Cuijpers
Jeannette Albers	Louis Banens	M.W. Sahureka
Jenny Gkougi, Griekenland	Abraham Jochem	John Habets
Anwar Siwa	Fred van Eenbergen	Jaap Schouls
Caroline Docters van Leeuwen	Janneke Juffermans	Edwin Matahelumual
John La Haye	Anne Maatoke	Ans van Oers
Anastasia Poimenidou, Griekenland	Edwin de Bruijn	José van Leeuwen
Piet van der Lende	Joop Eggermont	M. Talarima
Jaap Simonis	Sibbe Jan Kramer	D. Tuynman
Nellie Werner	Fenna Bastiaansen	Geurt van de Kerk
Taru Salmenkari en Mussu, Finland	Rosan Stuijt	Rymke Wiersma - <i>Atalanta</i>
Mike Venekamp	Peter Huber	Ingrid van der Beele
Martijn Stekelenburg	Monic van Houdt-Geurts	Floor Hermans
Linda van IJzendoorn	Harry van Houdt	Mart Schellekens
	Ger Vankoolwijk	Hans Wijering

Ramona Fortuna	Bart de Boer	Joost Schneiders – Evers
Rinie van der Zanden	Coby Baars	Wilhelmine van Hövell
Gerdien Kleijer	Jeroen Flapper	Paul Delrue, <i>Missionaris van Scheut, Brussel</i>
Hellen Opie	Louise Bredero	Peter van den Berg
Akindimeji Olabode, Nigeria	Roeland Schweitzer	Emil Möller
Wim Gielingh	Jeroen Flapper	Bets Verbakel
Welmoed van Mansvelt	Henk van de Wal	Fatima-Zohra Buurman
Maaïke Wijngaard	Suze Lases	Atit Sigari
Chomi Tegeltija	Sjef Kuppens, <i>mafr</i>	Philip de Goey
Roosje Hart	Zr. Albertha te Wierik	Juan Noguera
Gerrit Barnard	Johanna van Woerkum	Dorien Soons
Frank Ntim	Antoinette Witjes	Lars Keizerswaard
Willem van Middendorp	Zr. Margaret Lammerts	Willem Hoogendijk
Marc Joolen	M.A.J. van den Eijnden	Peter Lubbers
Nona Verzijde	D. Huismans	Aristide Amok
Rowena Latupeirissa	R. Freijse	Maranke Spoor
Firhanna Ohorella	A. de Groot	Agnes Konings, België
Batti Sahureka	M. Krupers	Ademir Arapovic
Otto Sahureka	Zr. Marianne Kemmeren	Renate Ebner
Julius Arnoldus Tahamata	J. Senten	Rob Bleijerveld
Lounusa Besi	J. v.d. Wiel	Jurrien Kok
Matua Maone Matulesij	Peter van de Wiel, <i>coördinator van de commissie Vrede, Gerechtigheid en Heelheid van de Schepping (GVS) van S.V.D.</i>	Kris Tsakona, Griekenland
Paul Metz		Like Kocken
Carlo Duncan, Italië	Ingrid van Dijk	Karina Kroft
Cor van den Brand	Zr. Imaria Niessen, <i>SSPS</i>	Piet Kroft, <i>voorzitter Mondiaal Platform Venray</i>
John Huige	Helena Kartsen	
Tijn van Beurden		



Cees Sies	Mariska Laan	Yvonne Soudijn
Marc Oyserman	Nathalie van der Vorst	Wout Hermans
Hugo Hooijer	Lia Heemskerk	Jan Diek van Mansvelt
Joyce van Heijningen	Harry van den Berkmortel	Marc Siepman
Nel Sahuleka	Dette Glashouwer	Carol Schyns
Adrie Noordhuis	Janneke Trapman	Theo Berendsen
Grace Jagdewising	Dela Geerling	Quetzal Tzab
Piet Siebers	Bea Segers	----- 271

Werkgroep Voedselrechtvaardigheid: <https://www.facebook.com/voedselrechtvaardigheid/>

Contactpersoon:

Guus Geurts

06 – 4397 9849

[guusgeurts@yahoo.com](mailto:guusgeurts@yahoo.com)

[www.guusgeurts.nl](http://www.guusgeurts.nl)

22 augustus 2019

<sup>1</sup> *Trade, Growth and World Affairs – Trade policy as a core component of the EU's 2020 strategy*, European Commission DG Trade, November 2010, [http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/november/tradoc\\_146955.pdf](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/november/tradoc_146955.pdf)  
*Trade for all - Towards a more responsible trade and investment policy*, European Commission DG Trade 2015, [http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc\\_153846.pdf](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153846.pdf)

<sup>2</sup> IPCC-cijfers in De opwarming van de aarde (2018), zie: <https://www.klimaat.be/nl-be/klimaatverandering/oorzaken/een-geleidelijke-opwarming>

IPCC-rapport over opwarming van de aarde tot 1,5 °C, KNMI (2018), zie:

<https://www.knmi.nl/over-het-knmi/nieuws/ipcc-rapport-over-opwarming-van-de-aarde-tot-1-5-c>

Bron 2011: *The Cancún Agreement: Not Worth Cheering*, Friends of the Earth Europe, 20 december 2010, pagina 2, zie: [http://www.foeeurope.org/climate/download/Cancun\\_20\\_12\\_2010.pdf](http://www.foeeurope.org/climate/download/Cancun_20_12_2010.pdf)

<sup>3</sup> *Rebuilding the WTO Agreement on Agriculture on food sovereignty*, Jacques Berthelot, Solidarité, 30 mei 2011, zie: <http://solidarite.asso.fr/IMG/pdf/Rebuilding-the-Agreement-on-Agriculture-on-food-sovereignty.pdf>

<sup>4</sup> *Assessment of the budgetary effects of the 'New Policy'*, JM Boussard and others, December 2010, pag. 8, zie: <http://nyelenieurope.net/europeanfooddeclaration/sites/default/files/10%2012%2013%20budget%2021%20dec.doc>

<sup>5</sup> De *Overeenkomst van het Volk* werd opgesteld in tijdens *The World People's Conference on Climate Change and the Rights of Mother Earth* in Bolivia in 2010. Zie: <http://pwccc.wordpress.com/support/>

<sup>6</sup> *Economische gevolgen CO2-belasting zijn te overzien*, DNBulletin, 30 oktober 2018, zie:

<https://www.dnb.nl/nieuws/nieuwsoverzicht-en-archief/DNBulletin2018/dnb379743.jsp>

*Economen willen CO2-heffing voor bedrijven: 'Klimaatakkoord stelt teleur'*, NOS, 25 januari 2019, zie:

<https://nos.nl/artikel/2269005-economen-willen-co2-heffing-voor-bedrijven-klimaatakkoord-stelt-teleur.html>

<sup>7</sup> *'Nederland subsidieert fossiele sector jaarlijks met 7,6 miljard'*, Flux Energie, 28-09-2017, zie:

<https://www.fluxenergie.nl/nederland-subsidieert-fossiele-sector-jaarlijks-met-76-miljard/?gdpr=accept>

<sup>8</sup> Zie: *Small scale sustainable farmers are cooling down the Earth*: <http://www.viacampesina.org/dl/click.php?id=14> en *Small farmers can cool the planet*, 2009: [http://www.grain.org/o\\_files/climatecrisis-presentation-11-2009.pdf](http://www.grain.org/o_files/climatecrisis-presentation-11-2009.pdf)

<sup>9</sup> <https://www.somo.nl/nl/onderwerp/business-human-rights/> en *EU stapt uit onderhandeling mensenrechten verdrag*, Duurzaamnieuws, 12 maart 2019, zie: <https://www.duurzaamnieuws.nl/eu-stapt-uit-mensenrechten-verdrag/>

<sup>10</sup> Milieudefensie roept banken op te stoppen met het financieren van palmolie, Een Vandaag, 2 juli 2018, zie:

<https://eenvandaag.avrotros.nl/item/milieudefensie-roept-banken-op-te-stoppen-met-het-financieren-van-palmolie/>

Verslag workshop *Verduurzaming van de importen van soja of zo grootmogelijke Europese zelfvoorziening van eiwitgewassen*, maart 2016, zie: <https://www.voedselenders.nl/wp-content/uploads/2016/02/2H.pdf>